

niet meegenomen. Wel komt het werk van landbouwhuishoudleressen in ontwikkelingslanden aan bod. Waarom het woord 'ontwikkelingslanden' in de inleiding van hoofdstuk 7 voorzien wordt van de toevoeging 'zogenaamde' wordt niet duidelijk. Wordt hier gepoogd politiek correct te zijn?

Het slothoofdstuk van het boek begint met de constatering dat een geslachtsloze agrarische en plattelandsgeschiedenis voortaan als een dwaling van het verleden moet worden beschouwd. Het is de vraag of dit is vol te houden. Immers ook Van der Burg stelt vast dat het bedrijf voor alles ging en dat de belangen van de leden van het boerengezin ondergeschikt waren aan de bedrijfsbelangen. De verdienste van het boek is dat de landbouwmodernisering eens niet is beschreven van de productiekant maar dat de auteur oog heeft voor de onderlinge verhoudingen binnen het boerengezin. Haar boek eindigt met enkele aanzetten voor verder onderzoek, waaraan er ongetwijfeld nog verschillende kunnen worden toegevoegd.

Mari Smits

H. Daalder, *Gedreven en behoedzaam. Willem Drees 1886-1988. De jaren 1940-1948* (Amsterdam: Balans, 2003, 528 blz., ISBN 90 5018 615 7).

Toen de oorlog in 1940 over Nederland kwam, was Drees voorzitter van de SDAP-fractie in de Tweede Kamer, de Haagse gemeenteraad en de Provinciale Staten van Zuid-Holland en vicevoorzitter van het partijbestuur. Daarmee was hij nog lang niet de dominante figuur, die hij na 1948 als minister-president zou worden. Toch was zijn politieke en bestuurlijke ervaring al van dien aard, dat hij in de verwarde periode na de Duitse inval in de sociaal-democratische familie veel gezag had. In het beraad tussen de illegaal opererende politieke partijen en later ook tussen allerhande verzetsorganisaties zou hij, naarmate leidende figuren wegvielen, uitgroeien tot een echte spits. Van tal van overlegorganen werd hij welhaast vanzelfsprekend voorzitter. Ook maakte hij in de laatste oorlogsmaanden nog deel uit van het college van vertrouwensmannen, dat in opdracht van de regering in ballingschap voorbereidingen moest treffen voor de eerste fase na de bevrijding.

Deze 'bezettingscarrière', met een jaar gijzeling in Buchenwald, bestemde Drees voor voor een belangrijke rol in de naoorlogse politiek. Onomstreden was hij niet, want van de naar de voorgrond strevende vernieuwingsbeweging had hij geen hoge pet op, laat staan dat hij dacht aan een prominente rol van het verzet na de bevrijding. Herstel van de democratie naar de grondwettelijke regels primeerde bij hem enerschikking van het partijenlandschap wees hij af, als dat verwatering van de socialistische idealen en vormen van politiek bedrijven zou betekenen. Als representant van de oude politieke partijen formeerde hij samen met de 'vernieuwer' Schermerhorn het eerste naoorlogse kabinet, waarin hij zelf minister van sociale zaken werd. Dat bleef hij in het kabinet-Beel (1946-1948).

Gedreven en behoedzaam zijn de kwalificaties die Daalder aan de Drees van de periode 1940-1948 meegeeft. Gedrevenheid toonde Drees in het uitdragen van zijn opvattingen. Coöperatie met de Duitse bezetter riep bij hem weerszin op; voor de Nederlandse Unie had hij geen goed woord over. Aanspraken van delen van het verzet op een prominente plaats in de politiek na de oorlog besteed hij te vuur en te zwaard. En vernieuwingsgezinden hield hij voor dat hij het socialistisch erfgoed nooit zou verkwanselen. Behoedzaam was Drees vooral in het politieke spel zelf. Hoewel hij er radicale socialistische denkbeelden op nahield, was hij in de praktijk allesbehalve een scherpstrijper. In een land van coalities, zo had hij al in de Haagse politiek

geleerd, had het geen zin de grenzen van het mogelijke te laten bepalen door eigen uitgangspunten. Als een van de weinigen in de sociaal-democratie toonde hij zich een realist en dat maakte hem daarbuiten tot een begeerde partner.

Over Drees is al zoveel geschreven, ook door hem zelf, dat Daalders boek niet meer kan verrassen. We komen een enkel nieuw detail tegen, maar het meeste is toch wel bekend. Het boek geeft ook geen aanleiding tot een nieuwe kijk. De auteur dwingt er ook niet toe, want hij beschrijft vooral. Een overbodig boek dan? Zeker niet. Als onderdeel van wat een vierluik moet worden vormt het een bouwsteen van de biografie. Er volgen nog delen over de periode tot 1940 (van de hand van Daalders medewerker J. H. Gaemers), over de Indonesische kwestie en ten slotte over het minister-presidentschap en de lange levensavond tot 1988. Als dat allemaal is verschenen, zal Daalder, zo kondigt hij aan, de balans opmaken. Het is daarom billijk het oordeel over het voorliggende deel op te schorten.

Wat voor biografie zullen we straks in handen hebben? Een lijvige, dat staat wel vast. We moeten rekenen op zeker tweeduizend pagina's Drees. Geen politicus heeft tot nu toe zo'n papieren standbeeld gekregen. Is dat niet wat veel van het goede, ook al geldt Drees voor meniggen als Nederlands grootste staatsman? Men kan er verschillend over denken. De ware liefhebber van het genre kan het in ieder geval nooit genoeg zijn, als de biografie maar goed gecomponeerd en prettig leesbaar geschreven is. Met Daalders Drees-biografie zal hij volop aan zijn trekken komen. Dat staat ook vast.

Interessanter is de vraag naar de aard van de biografie. In de inleiding van het voorliggende deel beklemtoont Daalder dat het gaat om een politieke biografie. Op zich is deze aanduiding weinig richtinggevend, behalve dan dat het levensverhaal van een politicus zal worden verteld. Over de wijze waarop dat zal gebeuren zegt zij niets. Nog afgezien ervan dat een politieke biografie zich niet per definitie hoeft te beperken tot het politieke leven van de politicus, zijn tussen een simpel feitenrelaas en de door sommigen als ideaal beschouwde 'psycho-biography' tal van varianten denkbaar. Er kan naar vele 'politieke' biografieën worden verwezen, waarin met meer en minder succes is gepoogd de hele mens van de politicus neer te zetten.

Daalder is op dit punt karig met zijn verantwoording. Met de aankondiging dat zijn biografie, althans dit deel, handelt over het politieke leven van Drees, doet hij zichzelf onrecht. Al lezende stel ik vast dat Daalder in weerwil van zijn aankondiging ons, voor zover de documentatie dat toelaat, de hele Drees wil geven, buitenkant en binnenkant, ook van het niet-politieke deel van diens leven. Regelmatig betreedt hij het voor de biograaf lastige terrein van het private en poogt hij, zonder in de valkuil van de psychologiserende biograaf te vallen, greep te krijgen op de samenhang tussen privé en publiek. Dat lukt voor de oorlogsjaren meer dan voor de periode 1945-1948, omdat de voor dit doel onmisbare bron, correspondentie van en met het thuisfront, voor de bezettingstijd rijkelijker vloeit dan voor de tijd erna.

Daalder is door Drees zelf gevraagd diens biografie te schrijven. Maar deze biografie-in-opdracht zal getuige dit deel geen heiligverklaring worden. Al is bewondering voor Drees aanwezig, Daalder bewaart voldoende afstand van zijn 'opdrachtgever' om de plicht van de wetenschap — kritisch onderzoek — na te komen. Hij onderscheidt zich met ambachtelijke degelijkheid in de zin van opschrijven van wat met verifieerbare bronnen kan worden aangetoond; van voor opwinding bij de lezer zorgende speculaties houdt hij zich ver. Daarmee krijgt Drees de biografie, die hij zich gewent zal hebben.

J. Bosmans

H. Buiting, *De Nieuwe Tijd. Sociaaldemocratisch maandschrift 1896-1921. Spiegel van socialisme en vroeg communisme in Nederland* (Amsterdam: Aksant, 2003, 718 blz., ISBN 90 5260 067 8).

De initiatiefnemers van het tijdschrift *De Nieuwe Tijd*, dat verscheen tussen 1896 en 1921, kwamen voort uit de jonge en veelbelovende Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) van 1894. Het blad stelde de opkomende sociaal-democratische beweging in staat de belangrijkste maatschappelijke vraagstukken en politieke strategieën uit die tijd te analyseren en de marxistische opvattingen daarover verder uit te werken. In het blad overheersten de opvattingen van de linkervleugel, maar ook de anderen kwamen erin aan het woord. Dat het debat de politieke grenzen van de partij kon overschrijden, kwam omdat het blad een eigen juridische positie had die een te strakke sturing door de partij voorkwam. De vroege tegenstelling tussen sociaal-democraten en communisten in Nederland, die in 1909 tot een scheuring van de SDAP leidde, stimuleerde zowel het nadenken als het debat. *De Nieuwe Tijd* oriënteerde zich na de scheuring op de Sociaal-Democratische Partij (SDP), de voorloper van de communistische partij. Gezien de ontwikkeling van het debat tussen het grote aantal auteurs van betekenis is de ondertitel van Buitings boek 'spiegel van socialisme en vroeg communisme in Nederland' fraai gekozen. Het aantal abonnees ontwikkelde zich van 350 in het eerste jaar tot 700 in 1909, ruim 600 in 1916 en ongeveer 800 in 1921. Het blad werd vooral gelezen door (semi) intellectuelen en mensen uit de middengroepen en nauwelijks door arbeiders. Wie over de betreffende periode iets wil weten, heeft met *De Nieuwe Tijd* een 'Fundgrube' beschikbaar. Ik heb er zelf ten behoeve van de levensschetsen voor het *Biografisch woordenboek van het socialisme en de arbeidersbeweging in Nederland* (1986-2003) veelvuldig gebruik van gemaakt. Buiting op zijn beurt gebruikt weer de nodige schetsen uit het *Biografisch woordenboek*. De ontsluiting van het blad is vergemakkelijkt door een alfabetisch 'Register van artikelen verschenen in *De Nieuwe Tijd* 1896-1921', samengesteld door Ger Harmsen en Joke van Dijk. Dit register is aanwezig op het Internationaal instituut voor sociale geschiedenis in Amsterdam, maar wordt door Buiting jammer genoeg niet genoemd. Zelf geeft hij een nuttige lijst van pseudoniemen en initialen. (tabel 2)

De Nieuwe Tijd heeft eerder de belangstelling van sociologen getrokken in verband met de ontwikkeling van de sociologie en de Marx-receptie in Nederland (Marianne Grunell in *Amsterdams sociologisch tijdschrift* (1976) afl. 4; Bertus Mulder in *Tweede jaarboek voor het democratisch socialisme* (1980)). Buiting sluit hierbij in zekere zin aan door bij zijn analyse van het blad zes thematische gebieden te onderscheiden: 1) marxisme en marxistische economie in de nationale context; 2) de houding tegenover de Nederlandse samenleving (parlement, kiesrecht, burgerlijk kamp, kerk, godsdienst, school en anarchisme); 3) de internationale sociaal-democratie (met thema's als revisionisme, reformisme, kolonialisme, imperialisme, militarisme, wereldoorlog en revolutie); 4) sociale verhoudingen (toestanden, sociale wetgeving, vakbeweging en coöperatie); 5) kunst en literatuur (kunst- en cultuurpolitiek); en 6) huwelijk, gezin en seksualiteit (met aandacht voor feminisme, vrouwenarbeid en prostitutie). Daarnaast onderkent hij vijf perioden: 1896-1900 (leerschool der sociaal-democratie), 1901-1909 (marxistische hoogtij en sociaal-democratisch schisma), 1910-1913 (in de schaduw van de wereldoorlog), 1914-1918 (oorlog en revolutie; constituering van links-marxisme en communisme) en 1919-1921 (ondergang van het blad). In tabel 6 is te vinden hoeveel pagina's aan de verschillende rubrieken in de vijf perioden is besteed. De twee topauteurs in het blad waren W. van Ravesteyn jr. en Henriëtte Roland Holst (met respectievelijk 1974 en 1942 pagina's), gevolgd door Franc van der Goes (1539 pagina's) en Pieter Wiedijk (1156 pagina's). Willem